

Yolsuzlukla Mücadelede E- Devlet ve Türkiye'deki Durum

Filiz GİRAY

giray@uludag.edu.tr

E-Government to Combat Corruption and the Case in Turkey

Abstract

Although corruption is seen in many countries, it is higher and rampant in developing countries than developed countries. There are many factors which affect corruption. However “the lack of transparency and accountability” and “discretion power” is basic factors to increase corruption in government. For this reason, e-government is thought as a partial but important tool to combat corruption which is the multifaceted problem in government sector. The aim of this study is to examine the efficiency of e-government as a way of reducing corruption. This study contributes to combat corruption by e-government from the point of both theory and practice. The results of the study support the hypothesis that e-government can make important contributions to reduce corruption.

Key Words : E-government, Corruption, Transparency, E-government and Corruption in Turkey.

JEL Classification Codes : H5, P43, O3.

Özet

Yolsuzluk birçok ülkede görülmesine rağmen, gelişmekte olan ülkelerde çok daha yüksek ve yaygındır. Yolsuzluğu etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Ancak “saydamsızlık”, “hesap verebilmenin olmaması” ve “takdir yetkisi” kamuda yolsuzluğun artmasında temel faktörlerdir. Bu nedenle e-devlet karmaşık bir sorun olan yolsuzlukla mücadelede kısmi ama önemli bir araç olarak düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı, yolsuzluğu azaltmanın bir yolu olarak e-devletin etkinliğini incelemektedir. Bu çalışma, e-devlet ile yolsuzlukla mücadeleye hem teorik hem de uygulama açısından katkısı sağlamaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgular e-devletin yolsuzluğu azaltmaya önemli katkısı olduğu hipotezini desteklemektedir.

Anahtar Sözcükler : E-devlet, Yolsuzluk, Saydamlık, Türkiye’de E-devlet ve Yolsuzluk.

1. Giriş

Yolsuzluk toplumların temel sorunlarından biridir. Derecesi ülkeden ülkeye değişmekle birlikte günümüzde tüm dünya genelinde yaşanmaktadır. Yolsuzluğun olumsuz etkileri gelişmiş veya gelişmekte olan tüm ekonomilerde görülmektedir. Ancak Birleşmiş Milletler yolsuzluğun orantısız olarak fakir ülkeleri daha fazla olumsuz yönde etkilediğini belirtmektedir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluk düzeyi gelişmiş ülkelere göre çok daha yüksektir.

Günümüzde ekonomik büyüme ve sosyal gelişme üzerinde olumsuz etkileri olduğu birçok çalışmayla kanıtlanmış olan yolsuzlukla mücadele, ülkelerin temel konuları arasında yer almaktadır. Birçok ülke yolsuzluğa karşı geleneksel politikalar geliştirmiş olmalarına rağmen tam bir başarı sağlayamamışlardır. Bu sonuçta geleneksel mücadele araçlarına yönelik sınırlamalar ve bunların bazı yeni sorunlar yaratmasının önemli payı olmaktadır. Yolsuzluk sadece kamu kesimi için sözkonusu değildir, özel kesimde de vardır. Ancak yolsuzluğun yaygın olduğu alan kamu kesimidir. Kamu kesiminin işleyişinden kaynaklanan bazı unsurlar örneğin kamuda gizlilik, aşırı takdir gücü gibi unsurlar yolsuzluğun artmasına katkı sağlarlar. Bilgi ve enformasyon teknolojilerinin gelişmesi e-devlet kavramının literatürde yer almasına neden olmuştur. E-devlet yolsuzluğa zemin hazırlayan unsurları azaltması bakımından yolsuzlukla mücadelede etkin bir araç olarak görülmektedir. E-devlet ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan birçok çalışma da bu görüşü desteklemektedirler. Özellikle Latin Amerika ve Asya-Pasifik ülkelerinde e-devlet ile yolsuzluğu azaltmak üzere yapılan e-devlet düzenlemelerinin yolsuzluğu azalttığı görülmüştür. Üç bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümde yolsuzluk kavramı, inceleme alanı olan kamu kesiminde yolsuzluğun nedenleri ve etkileri açıklanmaktadır. İkinci bölümde e-devlet kavramı, yolsuzlukla bağlantısı, e-devlet ve yolsuzluk ilişkisi konusunda yapılan çalışmalar anlatılmaktadır. Bu bölümde ayrıca bazı göstergeler yardımıyla ülkelerdeki e-devlet ve yolsuzlukların boyutları ve aralarındaki ilişki kantitatif verilere dayalı olarak açıklanmaktadır. Üçüncü bölümde Türkiye'deki yolsuzluk düzeyi ve e-devlet ilişkisi bazı veriler aracılığı ile açıklanmaktadır. Sonuç bölümünde ise, yapılan inceleme sonucu elde edilen verilere dayalı olarak değerlendirme ve öneriler sunulmaktadır.

2. Yolsuzluk

2.1. Yolsuzluk Kavramı ve Etkileri

Yolsuzluk kavramının her bir ülkenin hukuk ve kültürüne göre farklı birçok tanımları yapılabilmektedir. Ancak yolsuzluğun en yaygın tanımı, Dünya Bankası tarafından yapılan özel çıkarlar için politik liderler ve bürokratlar tarafından kamu gücünün suiistimal edilmesi şeklindeki tanımdır. Yolsuzluk çoğunlukla yasal olmayan

faaliyetlerdir. Ancak sınırlıda olsa politik yolsuzluk da olduğu gibi yasallık da olabilmektedir. Yolsuzluğun oluşmasını kolaylaştıran politikalar ve faktörler bulunmaktadır. Bunlar; politik, yasal, bürokratik, ekonomik ve uluslararası faktörlerdir (Geniş bilgi için bkz. World Bank, 2000: 21–24 ve Çelen, 2007: 28).

Bir yolsuzluk eyleminde dört unsur bulunmaktadır. Bunlar yetkiyle donatılmış birey veya bireyler, birey ya da grubun karar alma gücünü ve ortak yetkilerini düzenleyen mevcut kurallar, kuralların birey veya gruplar tarafından ihlal edilmesi ve kuralların ihlal edilmesi sonucunda birey ya da gruba çıkar sağlanırken ortak değerlere zarar verilmesidir (Tarhan, Gençkaya, Ergül, Özsemerci, Özbaran, 2003: 6).

Yolsuzluk ekonomik büyüme ilişkisinde, yolsuzluğun yavaş hareket eden tekerleklerin yağlanması gibi bir etki yaratarak büyümeyi artırdığını ileri süren ekonomistler (Leff, 1964; Khan, 1996) olmasına rağmen, literatür tersine yolsuzluğun ekonomik kalkınmanın en önemli engellerinden biri olduğunu vurgulamaktadır. Yapılan birçok çalışma yolsuzluğun; mal ve hizmetlerin maliyetlerini artırdığı, verimsiz yatırımları teşvik ettiği, kamusal malların kalitesinde düşüşe yol açtığı, bürokrasiyi kaldırmada başarısız olduğu, eşitsizlik ve adaletsizliği beslediği, yerli ve yabancı yatırımları azalttığı, özel yatırım projelerinin seçimi ve kamuda karar alma sürecini bozması sonucu sermaye mallarının tahsisinde etkinsizlik yarattığı ve kamu gelirlerini düşürdüğünü kanıtlamaktadırlar (Dye and Stapenhurst, 1998; Mauro, 1998, Monte and Papagni, 2001, Salinas-Jiménez and Salinas-Jiménez, 2007).

Yolsuzluğun büyüme üzerindeki olumsuz etkileri dikkate alındığında yolsuzluğu önleme ülkeler açısından büyük önem arz etmektedir. Uluslararası saydamlık kurumu (Transparency International Organization), milenyum kalkınma amacına yolsuzlukla mücadele etmeksizin ulaşılamayacağı görüşünü ileri sürmüştür (Andersen, 2009: 201).

Gerek yolsuzluk konusunda yapılan araştırmalar (Rose-Ackerman, 2004) gerekse uluslararası göstergelere göre yolsuzluk, gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre çok daha yüksektir. Yoksulluk ile yolsuzluk arasında çok yakın bir ilişki vardır (Aktan, 1998). Nitekim OECD ülkelerinde yolsuzluk düzeyinin (OECD ülkeleri içinde de farklılık olmakla birlikte), diğer ülkelere oranla daha düşük olduğu görülmektedir. Uluslararası Saydamlık Kurumunun 2008 yılı raporunda, toplam 180 ülke içinde en az yolsuzluğa sahip ülkeler sırasıyla; Danimarka, Finlandiya, Yeni Zelanda, Singapur, İsveç, İzlanda, Hollanda, İsviçre, Kanada ve Norveç'den oluşmaktadır. Diğer taraftan aynı raporda en fazla yolsuzluğa sahip ülkeler ise; Somali, Myanmar, Irak, Haiti, Özbekistan, Tonga, Sudan, Çad, Afganistan ve Laos şeklinde gelişmekte olan ülkeler olarak yer almaktadır. Birleşmiş milletler kalkınma programında da (United Nations Development Programme (UNDP)) yolsuzluğun orantısız olarak fakir ülkeleri daha fazla olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir (UNDP, 2004: 1).

Yolsuzluğun sonuçları gelişmekte olan ülkeler için çok daha ciddidir. Bu sonuçlar şu şekilde sıralanabilir (Bhatnagar, 2004: 39, Göktan, 2009: 23–24):

Bu ülkelerde yolsuzluğun,

- En büyük maliyetini yoksulların taşınması,
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin iş yapma maliyetini artırması,
- Doğrudan yabancı yatırımlar ile yolsuzluk arasında negatif bir ilişki bulunması nedeniyle yabancı yatırımlar için ayak bağı olması ve yatırımcıları olumsuz etkilemesi,
- Kamu gelirlerinde önemli kayıplar yaratması,
- Çalışanlar ve bireyler için dürüst ve etkin şekilde çalışma motivasyonunu bozması,
- Özellikle rüşvet ödemelerinin sıklaşması sonucu bireylerin yolsuzluğa karşı toleranslarının artması ve sonuçta toplumda bu davranışların takdir kazanmasına neden olması,
- Küçük çaplı yolsuzlukların, zamanla özellikle bazı hizmetlerde (politikacıların organizasyon, atama, transfer gibi hizmetlerinde) daha büyük yolsuzluklara yol açabilmesidir.

2.2. Kamu Kesiminde Yolsuzluk

Yolsuzluk sadece kamu kesiminde görülmez, özel kesimde de vardır. Dünyanın önemli bölümünde kamu kesiminde yolsuzluğun yaygın olduğu görülmektedir. Örneğin Uluslararası Saydamlık Kurumunun farklı ülkelerde yolsuzluğun boyutlarını ortaya koymaya yönelik çalışmalarında, kamu birimlerinin en fazla yolsuzluğun görüldüğü yerler olduğu tespit edilmiştir (Bhatnagar, 2003: 1). Kamu kurumlarında yolsuzluğun temel nedenleri şöyle özetlenebilir (Shahkooh, vd., 2008: 1; Tosun, 2003: 128):

- Kamu kesimi ekonomik faaliyetlerinin geniş ve çoğunlukla hükümetlerin kontrolü altında olması.
- Yasal sistemlerin genellikle çok fazla bürokrasiyi içermesi. Örneğin gelişmekte olan ülkelerde ihale sistemi birçok formaliteleri içermektedir. Bu formaliteler arasında; gazete ilanları, ihale, satın alma dokümanları, teklifler, teklifin değerlendirilmesi, karşılaştırılması ve verilmesi sayılabilir. Yine tüm ihale aşamalarında, kontrol ve denetim zordur. Bu nedenle yolsuzluk her aşamada oluşabilmektedir.
- Tüm devlet faaliyetlerinin incelenmesi ve denetlenmesinde engellerin olması.

- Sosyal güvende eksiklik, yüksek enflasyon, işsizlik ve istihdam güvencesinin olmaması gibi ekonomik ve sosyal sorunların yolsuzluğa zemin hazırlayıcı faktörler olması.
- Kuralların sık sık değişmesi ve regülasyon, uygulamaları reddetmede devlet yöneticilerinin açık ve gizli gücü ve kamusal faaliyetlerde farklı yetkilendirme gibi sorunların olması.
- Kamu kesiminde sunulan birçok mal ve hizmetlerin fiyatlandırılmaması.
- Devletin, mal ve hizmetleri bedelsiz veya piyasa fiyatının çok altında sunması. İkili fiyatlandırmanın olduğu bir durumda, bireyler ve firmalar piyasaya göre daha ucuz olan kamunun sunduğu malları almak için kamu görevlilerine rüşvet ödemek isteyebileceklerdir. Örneğin Çin’de bazı mallar hem kamu hem de piyasada sunulmaktadır. Ancak her iki kesim arasında fiyat farklılıkları oldukça yüksektir. 1989 yılında Çinli araştırmacıların yaptıkları bir araştırmaya göre, kamunun kömür için belirlediği fiyat, piyasa fiyatının %674’nü sübvansede eden bir fiyattı. Bu aşırı fark, yolsuzluğu teşvik edici unsur olmuştur (OECD, 1997: 7).
- Kamu harcamalarının, dışsallıklar, eksik bilgi ve bazı piyasaların var olmaması gibi piyasa başarısızlıklarını ortadan kaldırmak için kullanılması özel sektör için ekonomik faaliyetleri kısıtlayıcı bir özellik taşıyabilecek yolsuzluğa zemin hazırlayacaktır.

Kamuda yolsuzluğun büyüklüğünü etkileyen iki temel faktör bulunmaktadır. Bunlar; yolsuzluğun ortaya çıkarılması olasılığının düşük olması ve soruşturmaya karşı dokunulmazlıktır.

- a) *Ortaya Çıkarılması Olasılığının Düşük Olması*: Devlette gizlilik, bireylerin ve basının bilgiye ulaşmasında sınırlamalar, iyi tanımlanmamış, karmaşık ve aşırı kurallar, prosedür ve regülasyonlar yolsuzlukları bulma olasılığını azaltır.
- b) *Soruşturmaya Karşı Dokunulmazlık*: Devlet kurumlarının fonksiyonlarında ve faaliyetlerinde saydamlığın eksikliği, yolsuzluğu yapanları takip edip, ortaya çıkarmayı zorlaştırır (Bhatnagar, 2003: 1).

Kamu maliyesi açısından yolsuzluğun başlıca dört etkisi vardır:

(1) Kamu Gelirlerini Düşürme: Kamu gelirlerini tahsil eden idarelerdeki yolsuzluk, kamu gelirinin azalması anlamına gelir. Birçok gelişmekte olan ülkede yolsuzluk, vergiden kurtulmak için bir gerekçe oluşturarak bireylerin kayıt dışı sektöre gitmelerini sağlayarak vergi gelirlerini düşürebilmektedir. Bir toplumda kayıt dışı ekonominin yaygınlığı iki etki yaratmaktadır. Bu etkilerden ilki, verginin dağıtıcı fonksiyonunu azaltmasıdır. Bu ise, toplumda gelir dağılımında adaletsizliği artırır. İkinci

etki kamu gelirlerini azaltmasıdır.

(2) Aşırı Kamu Harcaması: Yolsuzluk kamu harcamalarında çeşitli biçimlerde aşırı artışlara yol açar. Kamu harcamalarında israfçı eğilimleri teşvik eder. Yine özellikle gelişmekte olan ülkelerde kamu hizmetlerini gerçekleştirmek üzere yapılan anlaşmalarda, çoğu kez rekabete dayalı bir ihale yapmaksızın yüksek maliyetli tekliflerinin yapıldığı görülmektedir. Ayrıca yolsuzluk daha düşük nitelikli projelere harcama yapılmasına da neden olur (Sanjeev, Davoodi and Terne, 2002).

(3) Kamu Harcamaları Kompozisyonunda Bozulma: Yolsuzluk kıt kaynakların yanlış tahsisine neden olmaktadır. Sınırlı kamu gelirleri, öncelikli alanlardan azınlığın yararlanacağı alanlara kaymaktadır. Yolsuzluğun neden olduğu kamu harcamaları kompozisyonundaki bozulma ise, başta ekonomik büyüme olmak üzere birçok ekonomik ve sosyal değerler üzerindeki birtakım olumsuzlukların başlıca kaynağını oluşturmaktadır. Yolsuzluk nedeniyle kamusal sürece etkin katılımın olmaması sağlık, eğitim gibi hizmetler açısından devlet önceliklerinin bozulması anlamına gelir (Demirbaş, 2006: 73). Literatürde de yolsuzluğun kamu harcamalarının bileşimi üzerinde yarattığı olumsuz etkilerle ilgili birçok çalışma bulunmaktadır (Tanzi and Davoodi, 2000, Devarajan, Swaroop and Zou, 1996). Türkiye'de yolsuzluğun kamu harcamalarının miktar ve bileşimini nasıl etkilediği konusunda yapılan bir çalışmada, yolsuzluğun kamu harcamalarını artırdığı ve kamusal ihtiyaçların belirlenmesinde alınan karar ve uygulamaları olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Bağdigen ve Dökmen, 2006).

(4) Kamunun Fonksiyonları Üzerinde Olumsuzluklar: Yolsuzluk kamu kesiminin fonksiyonlarını amacına uygun ve etkin bir şekilde yerine getirmesini engellemektedir.

Yolsuzluk yarattığı sonuçlar itibariyle ülkeler için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Dolayısıyla yolsuzlukla mücadele ülkelerin temel amaçları arasında yer almaktadır. Yolsuzluğu düşürmek için kamu çalışanlarının güç ve yetkilerini sınırlama, regülasyon, profesyonelleşmeyi sağlama, bürokrasiyi iyileştirme, yasal uygulamalar ve ombudsmanlık, yüksek denetim kurumları gibi anti-yolsuzluk birimleri oluşturma (Demirbaş, 2006: 76) gibi geleneksel yollar kullanılabilir. Ancak bu geleneksel yolların etkisi sınırlıdır. Öncelikle aşırı kontrol kurumlarda fazla katılığa neden olabilir. Kurumlar etkili hizmet sunumu ve aşırı kontrol arasında bir denge kuramadıkları zaman doğal olarak bir gerginlik oluşur (Shim and Eom, 2008: 300–302). Ayrıca soruşturma, performans denetimi ve dış teftiş gibi yasal faaliyetler, hizmetlerde gecikmelere ve bürokraside artışa neden olabilir (Anecharico and Jacob, 1994). Aşırı kurallar, kamu görevlilerinin kurallara fazla bağlı olmasına yol açarak kişisel çözümlere ihtiyaç duyan bireyler için kişisellikten uzak hizmet verilmesine neden olur. Bu durum kamu görevlilerini kibirli konumuna getirebilir. Yine yolsuzluğu kontrol etmek maliyetlidir. Geleneksel yolsuzluk kontrol yaklaşımlarının bir diğer sınırlaması, bunların politik yolsuzluğu önleyememeleridir (Shim and Eom, 2008: 302). Bunun en bariz örneğini Kobrak (2002) Amerika için vermiştir.

Kobrak, Amerika’da halen zengin grubun çıkarlarına dayalı bir karar alma sürecinin olmasının Amerikan toplumuna zarar verdiğini belirtmektedir. Amerikan politikası monopol güce sahip en zengin %40’lık grubun çıkarını yansıtmaktadır. Kobrak, bunu gücün sadece zenginlere verildiği ve kamunun çıkarlarının manipüle edildiği yasal yolsuzluk olarak belirtmiştir. Yolsuzluğu önleme geleneksel araçların etkisizliği ülkeleri yeni arayışlara yöneltmiştir. Günümüzde e-devlet, geleneksel önlemlerin sayılan sınırlamalarını kaldıran yolsuzluğa karşı kilit araç olarak görülmektedir.

3. E-Devlet ve Yolsuzluk

1990’lardan itibaren tüm ülkeler bilgi ve iletişim teknolojilerinin avantajlarından yararlanmak için önemli yatırımlar yapmaya başlamışlardır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılacağı alanlardan biri kamu kesimidir. Katılımcı demokrasiler, devlet vatandaş arasındaki mesafenin daraltılmasını gerektirir. Bunu gerçekleştirmek için devlet faaliyetlerini gözlemek ve vatandaşlara yönetim süreci ve sonuçları (örneğin izin, başvuru gibi) hakkında bilgi sağlamak gerekir. Bunu sağlayabilecek araçların başında e-devlet gelir (Kim, Kim and Lee 2009: 43). E-devlet, internet üzerinde devletin web sayfasının bulunmasından çok daha fazla anlam taşıyan bir kavramdır. Bir tanıma göre e-devlet genel olarak internet ve diğer elektronik araçlarla (telekonferans, on-line iletişim gibi) bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasıdır. Lau ve diğerleri (2009: 89) tarafından e-devlet, bireylerin kamu birimleri tarafından teklif edilen hizmetler ve bilgilere ulaşmaları için, devletle olan dijital bağlantı süreci şeklinde tanımlanmıştır. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere e-devlet dijital araçları, özellikle bir enformasyon teknolojisi ürünü olan interneti bireyler ve işletmeleri bilgilendirmenin yanı sıra daha iyi ve daha hızlı hizmet sağlamak için de kullanmaktadır.

E-devlet kavramı çoğu kez e-yönetişimle (e-governance) karıştırılmaktadır. Yönetim daha geniş bir kavramdır. Devletin kurumlarının düzenlenmesi, karar alma süreçleri, kamu görevlileri ile halk arasında ilişki ve uygulama kapasitelerini ve gerektiğinde hesap sorabilme özgürlüğünü içerir (Erdal, 2004: 69). E-yönetim, vatandaşlarla diyalog yoluyla ilişki kurmak ve yönetim sürecine vatandaşların daha fazla katkılarını teşvik etmek ve geri bildirim almak için, hükümet, sivil toplum ve politik kurumlar tarafından bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasıdır (Bhatnagar, 2003: 2). E-yönetimin stratejik amacı, partiler, vatandaşlar ve işletmeler için yönetimi basitleştirme ve desteklemektir (Pathak, vd., 2007: 198; Bkz. United Nations, 2008).

E-devlet uygulamaları dört aşamalı bir süreci içermektedir. İlk aşamada, bireylere web siteleri üzerinden hizmetler hakkında bilgi yayınlanmaktadır. Web siteleri iki şekilde olabilmektedir. Bir kısım web siteleri sadece bilgilendirme amacıyla bilgi yayınlanan resmi web siteleridir. Bireyler tarafından erişim sağlanan, dinamik ve spesifik bilgileri içeren web sayfaları ikinci tür web sayfalarıdır (Erdal, 2004: 11). İkinci aşamada interaktif on-line işlemlerine izin verilir. Böylece bireyler istedikleri hizmetlerin başvuru

formlarını indirebilirler. Üçüncü aşama, dokümanların elektronik dağılımını içerir. Dördüncü aşamada ise, bir veya daha fazla birimlerde sunulan hizmetlerin (vergi beyannamesini doldurma, lisansları yenileme, on-line ödemeler gibi) elektronik dağılımı gerçekleşir (Bhatnagar, 2004: 20). E-devlet faaliyetleri iki gruba ayrılabilir (İnce, 2001: 7):

(1) Kurumlar Arası Bilgi İletişim Faaliyetleri: Kamunun temel işlevlerini sürdürebilmesi için gerekli bilgilerin kurumlar arasında el değiştirmesi ile ilgili faaliyetleridir.

(2) Kurumlar Dışı Bilgi İletişim Faaliyetleri: Kamunun vatandaşlarla olan bilgi alışverişi ile ilgili faaliyetleridir.

Yolsuzlukla mücadelede esas olan e-devletin ikinci grupta yer alan faaliyetleri yani kurum dışı bilgi iletişim faaliyetleridir.

E-devlet, yolsuzluğu azalmada bir araç olabilmektedir. Çünkü e-devlet basit, ahlaki, hesap verebilir, gereksinimleri karşılayabilir ve saydam (simple, moral, accountable, responsive, and transparent (SMART)) bir devletin aracı olarak oluşturulmuştur (Pathak, Singh and Belwal, 2007: 195). Bu özellikler hükümetlere olan güvenin artırılmasında e-devletin pozitif bir kanal olarak görülmesini sağlamaktadır (Shahkooh, Shahkooh, Saghafi and Abdollahi, 2008: 1–3). E-devlet kamu kesiminin modernizasyonuna ilişkin aşağıda belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesinde önemli bir araç olarak görülmektedir (DPT, 2007: 25–26):

- Etkinliğin ve verimliliğin artırılması,
- Saydamlık ve hesap verebilirliğin teşvik edilmesi,
- Vergi gelirlerinin artırılması,
- Yolsuzluğun azaltılması,
- Bilgi ve hizmetlerin sağlanması,
- Daha fazla kullanıcı odaklı olma,
- Veri paylaşımını sağlamak.

E-devlet, zaman, mekan ve maliyet unsurlarını optimal bir şekilde birleştirerek devlet etkinliği artırmaktadır. Kaynakların etkin bir şekilde kullanılması günümüz tüm organizasyonlarının ortak sorunlarından birisidir. Herhangi bir devlet hizmetini eş zamanlı olarak talep eden bireylere aynı anda aynı kalitede hizmet bulma olanağı sağlanmaktadır. Ağ teknolojilerinin yarattığı önemli değerlerden birisi de kullanıcıların birbirleriyle, kurumlarla ve kamu kurumlarıyla çok hızlı ve kolay bir iletişim kurabilmeleridir (Kırçova, 2003: 27–28).

E-devlet uygulamasında dijital araç olarak internet en yaygın ve önemli olanıdır. İnternet, yolsuzluğu hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkileyebilir. Başlıca kamu bilgi kaynağı olarak internet, yolsuzluk bilincini oluşturma ve yolsuzluğu ortaya çıkarma riskini artırma fonksiyonlarına sahiptir (Andersen, 2009: 208).

E-devlet yolsuzluğu oluşturan tüm yapısal faktörleri ortadan kaldırmaz. Ancak e-devlet uygulamaları, yolsuzlukla mücadele ve devlet vatandaş ilişkisinin geliştirilmesine önemli katkı sağlayabilmektedir (Pathak, Singh, Belwal and Smith, 2007: 195).

3.1. E-Devlette Saydamlık ve Hesap Verilebilirlik

E-devlet, kamu hizmetlerin sunumunu geliştirme ve bireylere devletle karşılıklı etkileşimi sağlama yolunun yeni bir aracıdır. Daha iyi ilişki, saydamlık, bağlantı ve güven, e-devlet tarafından sağlanabilir.

Klitgaard'a göre kamu kesiminde yolsuzluk fırsatlarında etkili olan üç unsur bulunmaktadır. Bunlar; (1) Kamu birimlerinin monopol gücü, (2) Kamu görevlilerinin yaptıkları işlerde takdir gücü ve (3) Hesap verilebilirliktir (Pathak, Singh, Belwal and Smith, 2007: 197). Bu unsurlar şöyle formüle edilmektedir:

$$Y = (T + T) - HV$$

Y= Yolsuzluk, T= Tekel Gücü, T= Takdir Gücü, HV= Hesap Verilebilirlik

UNDP (2004) ise, bunlara iki kavram daha eklemiştir. UNDP'ye göre yolsuzluk formülü şu şekildedir:

$$Y = (T + T) - (HV + D + S)$$

D = Dürüstlük, S= Saydamlık.

Günümüzde UNDP'nin yolsuzluk formülü genel kabul görmektedir. Çünkü saydamlık, yolsuzluğu belirlemede önemli bir unsurdur. Yolsuzluk, saydamlığın az olduğu veya hiç olmadığı ülkelerde çok daha kolay ortaya çıkabilmektedir. Bireyler ile devlet arasındaki ilişkilerde temel konulardan biri, devlette saydamlıktır. Saydamlık, faaliyet ve kararlarda açıklık anlamına gelir. Saydamlık, bireylere işleri ve kendileri ile ilgili bilgileri daha fazla ve doğrudan ulaştırma olanağı sağlayabilir. Geleneksel devlette tüm kamusal faaliyetlerin bireylere sunulması yani saydamlık hemen hemen olanaksızdır. Saydamlık yoluyla kamunun incelenmesi kamu kurumlarını denetlemenin en etkin şekillerinden biridir. Artan saydamlık, yolsuzlukları özellikle politik yolsuzlukları azaltır. Çünkü bu tür yolsuzluklar monopol gücünün, yönetimde ihtiyariliğin olduğu ve hesap verebilirliğin olmadığı zamanlarda artar. Bilgi iletişim teknolojileri doğrudan politik ve idari sistemlerde saydamlığı artırarak politik yolsuzluğu önlemeye yardımcı olabilirler (Pathak, Singh,

Belwal and Smith, 2007: 198).

Ülkelerin e-devlet girişimlerinin önemli nedenleri arasında etkinlik, saydamlık ve dönüşüm gelmektedir (Kim, Kim and Lee, 2009: 43). E-devlet, yeni ekonomilerin de temel özelliği olan iki kavrama dayanır: Hız ve esneklik (Bkz. Eren, Durna, 2005: 140). Bu özellikler sayesinde e-devlet, daha uygun zamanlamayla daha fazla bilginin sunulması, devlette saydamlığın artırılması ve bireylere daha sıkı şekilde devlet faaliyetlerindeki performansı izleme olanağı verir (Kim, Kim and Lee, 2009: 43).

Uluslararası Para Fonunun (IMF), tüm üye ülkeler için yayınladığı “*Mali Saydamlığın Temel İlkelerini*” gösteren raporunda kamu kesiminde saydamlığı sağlayacak dört ilke üzerinde durulmuştur (Geniş bilgi için bkz. IMF, 2007):

- (1) **Görev ve Sorumluluklarda Açıklık:** Bu ilke kapsamında; devletin görev ve yapılarının açık olması, devletin yönetim, yargı ve yasama alanlarında mali güçlerin iyi bir şekilde tanımlanması sayılabilir.
- (2) **Açık Bütçeleme Süreci:** Bütçe hazırlanırken, makroekonomik ve mali politika amaçları açıkça belirtilmelidir. Bütçe yönetimi, izlenmesi ve raporlanması prosedürleri açık olmalıdır.
- (3) **Bilginin Kamusalılığı:** Bütçe ile ilgili ve bütçe dışı tüm mali faaliyetler konusunda kamu bilgilendirilmelidir.
- (4) **Doğruluğu Garanti Etmek:** Mali veriler güvenilir olmalıdır. Bu doğrultuda kamusal varlıkların satışı ve satın alımlar saydam olmalıdır.

Bu sayılan ilkeleri gerçekleştirmede yararlanılacak araçların başında e-devlet gelmektedir.

E-devletin daha fazla saydamlık sağlayarak idari yolsuzluğu düşürmesi şu şekillerde olmaktadır (Bhatnagar, 2004: 38):

- On-line olarak kuralların ve prosedürlerin yayınlanması saydamlığı artırır ve idari işlemlerin daha kolay izlenmesini ve kamuya açık olmasını sağlar,
- Otomatik prosedür, devlet memurlarının takdir gücünü sınırladığı için kamuda seçim yapma ve atamalarda güçleri azaltabilir,
- Aracılara olan ihtiyacı kaldırabilir,
- Kamu hizmetlerinin sunumunun on-line sistemiyle gerçekleştirilmesi, bölgeler arasında kural ve prosedürlerin standart hale getirilmesini gerektirir. Bu ise, ihtiyarılığı ve arbitraj fırsatlarını azaltabilir,
- E-devlet sayesinde sağlanan saydamlık ve kuralların basitleşmesi, bireylerin ve işletmelerin makul olmayan kuralları ve prosedürü sorgulamasını

sağlayabilir,

- E-devlet, maliyetleri düşürerek devlet hizmetlerine daha yüksek kalite getirebilir. E-devlette kontrol maliyetleri nispeten düşüktür. Çünkü ekstra soruşturmaya nadiren ihtiyaç duyulur.
- Artan yönetim kabiliyeti ile karar alma süreci geliştirilebilir,
- Dijitalleştirilmiş veriler, yolsuzlukların daha kolay bir şekilde ortaya çıkmasına yardımcı olabilir,
- E-devlet, kamu idarelerinde dışsal olarak vatandaşlarla ilişkileri geliştirerek ve içsel olarak daha etkili bir kontrol ve çalışanların davranışlarını denetleyerek yolsuzlukları düşürebilir. İlk olarak e-devlet yoluyla vatandaşlar web sayfaları üzerinden bilgi edinebilir ve karar alma sürecine daha kolaylıkla katılabilirler. İkincisi e-devlet çalışanların davranışlarını daha etkili olarak izler ve kontrol eder. Bilimsel yönetim ve geleneksel bürokrasi paradigmalarına dayalı olarak, e-devlet çalışanların hizmet sunum sürecini denetleyerek arbitrajcı beşeri müdahaleleri düşürebilir,
- Daha fazla vatandaşlar web siteleri üzerinden görüşlerini ifade etme şansına sahip olabilir ve kamu görevlilerinden geri dönüşler daha sistematik şekilde doğrudan temin edilebilir (Shim and Eom, 2008: 299, 304).

Saydamlık, hesap verilebilirliğin bir önkoşulu olarak da önemli bir unsurdur (World Bank, 2000: 11). Web siteleri üzerinden kamusal bilgilerin yayınlanması, vatandaşların yolsuzluk uygulamalarına karşı şikâyetleri için gerekli dokümanları sağlayarak hesap verilebilirliği realize edebilir. *Hesap verilebilirlik*, gücün kötüye kullanımını önlemek ve en yüksek etkinlik, efektiflik, basiret, dürüstlük gibi genel kabul gören ulusal amaçlara ulaşmak için gücü sağlamanın “temel önkoşulu” olarak tanımlanmaktadır. Hesap verilebilirliğin amacı, bireylere politik süreç ve seçimlerin nasıl ve niçin yapıldığı ve devlet faaliyetlerini yargılamaları hakkında bilgi vermektir. Hesap verilebilirlik, kamu hizmetlerinde ihtiyarılığı ortadan kaldırır. Hesap verilebilirlik, denetimden farklıdır. Yolsuzlukla mücadelede açık ve hesap verebilir devlet önemlidir. Çünkü yolsuzluk gizlilik halinde sözkonusu olur. Hesap verilebilirlik de; politik, idari ve mali hesap verilebilirlik şeklinde olmaktadır (World Bank, 2000: 46). E-devlet hesap verebilirlik yoluyla devlette dürüstlüğü artırmanın pozitif bir kanalı olarak görülmektedir (Kim, Kim and Lee, 2009: 43). Birçok ülkede yolsuzlukla mücadelede hesap verebilirlik kanunları çıkarılmıştır. Örneğin Kanada hükümeti 2006 yılında hesap verebilirlik kanunu kabul etmiştir. Bunu başka ülkeler takip etmiştir (Accountability Report: 2009: 4).

3.2. E-Devlet ve Yolsuzluk Çalışmaları

E-devletin yolsuzluğu azaltıcı etkisi olduğu görüşü yapılan bazı çalışmalarla desteklenmektedir. Andersen (2009) tarafından yapılan deneye dayalı çalışmada e-devletin

%10'dan %90'a artışı, yolsuzluk kontrol endeksini¹ 10.'cu yüzdelerik değerden 23.'cü yüzdelerik değere yükselterek e-devletin yolsuzluğu azalttığını göstermiştir. Yolsuzluk kontrol endeksindeki bu 13 puan değişim oldukça önemlidir. Pathak ve diğerlerinin yaptıkları çalışma da benzer sonucu vermektedir (Pathak, vd., 2007). Shim ve Eom (2008)'de yaptıkları çalışmalarında, e-devletin kamu yönetiminde getirdiği daha fazla saydamlık sayesinde yolsuzluğun azaldığını deneysel olarak kanıtlamışlardır. Ayrıca sözkonusu çalışmada güçlü bir kolektif kültüre sahip ülkelerin, e-devlet yoluyla bürokrasi ve iç denetiminde daha fazla etkinlik sağlayabildikleri sonucuna da ulaşmışlardır.

Birçok ülke, kamu görevlilerinin bireyler ve işletmelerle daha fazla karşılaştıkları ve yolsuzluğun daha fazla görüldüğü gümrük, vergi idareleri gibi kamu birimlerinde e-devlet sistemi oluşturmayı öncelikle tercih etmiştir (Bhatnagar, 2003: 2).

Konuyla ilgili literatüre bakıldığında, Latin Amerika ve Asya-Pasifik ülkelerinin e-devlet ile yolsuzluğu azaltmak üzere birtakım girişimlerinde bulunan ülkelerin başında yer aldıkları görülmektedir. Örneğin Pakistan'da vergi daireleri, vergi yükümlüleri ile vergiyi tahsil edenler arasındaki ilişkiyi azaltmak için bilgi ve iletişim teknolojileri ile yeniden yapılandırılmışlardır. Filipinlerde bütçe ve yönetim kurumu, kamu ihaleleri tekliflerinin on-line sistem üzerinden yapılmasına izin veren bir sistem kurmuştur. Bu teknolojiye dayalı sistem işlemlerde saydamlığı artırmıştır. Hindistanın Andhra Pradesh bölgesinde kayıt işlemlerinin yapıldığı 214 kamu birimi 1998 Nisanına kadar tamamen bilgisayara uyarlanmıştır. 2000 Şubatına kadar yaklaşık 700.000 dokümanın bilgisayar üzerinde kaydı yapılmıştır. Sonuçta bu uygulamalar kamu kesimi tarafından sunulan işlemlerin kaydı, onayı gibi faaliyetleri kolaylaştırıp saydamlaştırmıştır. Oysa on-line kayıt işlemlerinden önce prosedürlerdeki saydamsızlık vatandaşları, hizmetlerin sağlanmasında bazı araçlar kullanarak yolsuzluk yapmak zorunda bırakmaktaydı. Birkaç Asya ülkesinde hükümetler, akıllı kartlar (smart card) kullanmaya başlamışlardır. Bu kartlar, hizmeti sağlamak için yolsuzluk ödemeleri yapılmaksızın örneğin sağlık hizmetlerinden bireylerin yararlanmalarına yardım etmektedir (Wescott, 2003: 4). Bir diğer önemli ülke örneği Güney Kore'dir. Seul'de kurulan on-line sivil başvuru prosedürü (OPEN (online procedures enhancement for civil application)), ileri enformasyon sistemi ile insan müdahalesini azaltarak yolsuzluk sorununu büyük ölçüde azaltmıştır. OPEN sistemi sadece Kore değil aynı zamanda Birleşmiş Milletler, OECD ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar tarafından yönetimde saydamlığı geliştirme ve yolsuzluğu azaltma aracı olarak görülmektedir. OPEN sisteminden önce Seul yerel yönetimi ciddi yolsuzluk sorunlarına sahipti. Dilekçe ile kamu hizmetlerinden yararlanmak üzere başvuran bireyler, başvurularının sonuçlarını öğrenmek için haftalar hatta aylarca beklemek zorunda kalıyorlardı. Yolsuzluğun en yoğun olduğu 54 tip kamu hizmetini içeren OPEN sistemi bu sorunları büyük ölçüde çözmüştür (Shim and Eom, 2008: 303). OPEN sisteminin başarılı olması, bu sistemin "Saeol" olarak adlandırılan ulusal çapta e-devlet içine adapte edilmesine yol açmıştır (Kim, Kim and Lee, 2009: 42).

¹ *Yolsuzluk Kontrol Endeksi, yolsuzluğun yokluğunun ölçümünde yaygın göstergedir.*

E-devlet uygulamalarını yaygınlaştıran Güney Kore, Şili, Rusya, Hindistan ve Arjantin gibi ülkelerin yolsuzlukla mücadelede önemli başarılar elde ettikleri görülmektedir. Örneğin Güney Kore’de 2005 yılında yolsuzluk endeksi 5.0 iken, 2008’de 5.6’ya yükselmiş, yine Hindistan’da aynı yıllar için endeks 2.9’dan 3.4’e yükselerek yolsuzluk oranında düşüş sağlanmıştır (Shim and Eom, 2008: 299). Yine Tayland, Endonezya, Kırgızistan ve Brezilya gibi yolsuzluğun yaygın olduğu ülkeler de yolsuzlukla mücadele etmek üzere e-devlet uygulamalarına başlamışlardır.

3.3. E-Devlet ve Yolsuzluk Göstergeleri

Yolsuzluk oldukça karmaşık bir yapı arz etmektedir. Bunun başlıca nedeni yolsuzluğa neden olan faktörlerin fazla olmasıdır. Örneğin ülkelerin ekonomik ve sosyal durumu, yargı, vergi sistemleri ve seçim süreci bu faktörler arasında sayılabilir. Ancak “saydamsızlık” “hesap verebilmenin olmaması” ve ”takdir yetkisinin olmasının” kamu kesiminde her alanda yolsuzluğu artırıcı unsurlar oldukları ampirik çalışmalarda da kanıtlanmıştır. Dolayısıyla yolsuzlukla mücadelede bu üç unsur üzerine odaklaşmak önemli olmaktadır. Diğer bir ifade ile kamu kesiminde saydamlığı artırmak, hesap verebilirlik mekanizmasını işletmek ve takdir yetkisini sınırlandırmak yolsuzluğu azaltmada önemli bir adım olacaktır. E-devlet uygulamaları bunları sağlamada etkin bir araçtır. Yolsuzluk derecesi değişmekle birlikte tüm ülkelerin yaşadığı bir sorundur. Ancak daha öncede belirtildiği üzere gelişmiş ülkelerde yolsuzluk düzeyi gelişmekte olan ülkelere göre daha düşüktür. Çünkü bu ülkelerde yolsuzluğa neden olan faktörler gelişmekte olan ülkelere göre daha azdır. Gelişmiş ülkelerde çalışma konusunu oluşturan e-devlet uygulamaları nispi olarak daha yaygındır. E-devlet uygulamalarının yaygınlığı, kamu kesiminde yolsuzluğa zemin hazırlayan “saydamsızlık” “hesap verebilmenin olmaması” ve ”takdir yetkisinin olmasını” sınırlandırıp yolsuzluğu azaltmaktadır. Bu durum e-devlet ve yolsuzluk ilişkisini açıklayan bazı göstergelerden yararlanılarak gösterilebilir. Ülkelerdeki yolsuzluk düzeylerini göstermede kullanılan temel gösterge Uluslararası Saydamlık Kurumu tarafından hazırlanan yolsuzluk *algılama endeksleridir* (*Corruption perception index*). Bu endeksler her ülke için anket çalışmasına dayalı olarak üç yıllık ortalama sonucu belirlenir. Yolsuzluk endeksleri 10 (yolsuzluğun en az olduğu durum) ile 0 (en yüksek yolsuzluk düzeyi) arasında sıralanır.

E-devlet uygulamalarını göstermede ise, genellikle telekomünikasyon altyapı endeksleri² (bunlar içinde en önemlisi internet kullanım oranıdır), e-devlet etkinlik endeksleri (e-government effectiveness index), web ölçüm endeksleri (the web measure index) ve e-katılım endekslerinden (e-participation index) yararlanılmaktadır.

² Diğer telekomünikasyon altyapı endeksleri arasında 100 kişi başına sabit telefon hattı, 100 kişi başına mobil telefon ve geniş bant yoğunluğu sayılabilir.

3.3.1. İnternet Kullanım Oranı

Tablo: 1'de görüldüğü üzere dünya'da 2008 yılında internet kullanıcı sayısı 253.397.634 kişi artmıştır. Bu sayı yıllık %19,2 büyüme oranıyla önemli artışı ifade etmektedir. Kuzey Amerika, Avustralya ve diğer okyanus ülkeleri nispeten daha düşük büyüme göstermişlerdir. Bunun başlıca nedeni, sözkonusu ülkelerin ilk internet adaptasyonunu gerçekleştirmeleri sonucu diğer ülkelere göre çok daha önce ve hızlı bir şekilde internet kullanımı ve e-devlet uygulamalarına geçmeleridir. Ancak bu ülkelerin penetrasyon oranı³ oldukça yüksektir.

Tablo: 1 incelendiğinde internet kullanım oranının en yüksek olduğu ülkelerin Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi okyanus ülkeleri ve Avrupa olduğu görülmektedir. Tersine internet kullanım oranı daha az gelişmiş ülkelerde daha düşüktür. Örneğin Afrika, Asya ve Ortadoğu'da penetrasyon oranı gelişmiş ülkelerin bulunduğu diğer bölgelere göre oldukça düşüktür. Bu gösterge bize yolsuzluğun yoğun olduğu gelişmekte olan ülkelerin e-devlet uygulamalarının daha az olduğu ülkeler olduğunu göstermektedir.

Tablo: 1
İnternet Kullanım Oranı

Bölge	2008	2007	Büyüme Oranı %	Penetrasyon Oranı %
Afrika	53.136.930	44.361.940	19.8	5.4
Amerika, Karayipler	7.994.300	5.985.209	33.6	19.8
Amerika	28.814.000	25.997.600	10.8	19.0
Kuzey Amerika	246.328.977	238.015.529	3.5	73.0
Güney Amerika	127.296.284	77.978.800	63.2	32.7
Asya	647.168.227	510.478.743	26.8	17.1
Avrupa	396.834.928	348.125.847	14.0	49.4
Ortadoğu	45.101.346	33.510.500	34.6	22.9
Okyanus, Avustralya	20.594.751	19.175.836	7.4	59.9
Toplam Dünya	1.573.269.743	1.319.872.109	19.2	23.4

Kaynak: Internet World Stats Database, 2009.

Bu durum ülkeler bazında internet kullanım oranına bakıldığında da görülebilir. Tablo: 2'de Uluslararası Saydamlık Kurumu raporunda yolsuzluğun en düşük ve en yüksek olduğu ülkelerin internet kullanım oranları verilmiştir. Yolsuzluğun oldukça yüksek olduğu örneğin, Somali, Çad ve Özbekistan gibi ülkelerde penetrasyon oranı sırasıyla %1,0, %1,3 ve %8,8 iken, yolsuzluk düzeyi oldukça düşük olan Danimarka, Norveç ve Yeni Zelanda'da ise %84,2, %85,7 ve %79,7'dir.

³ Penetrasyon oranı, internet kullanıcıları/Nüfus şeklinde hesaplanır.

Tablo: 2
Bazı Ülkelerde İnternet Kullanım Oranları

Ülke	İnternet Kullanıcıları	Penetrasyon (% Nüfus)	Kullanımdaki Büyüme (2000–2009)	Dünyadaki Kullanıcı İçindeki Pay %
Somali	98.000	1.0	48.900.0	0.1
Sudan	3.800.000	9.2	12.566.7	5.8
Çad	130.000	1.3	12.900.0	0.2
Afganistan	500.000	1.8	49.900.0	0.1
Myanmar	40.000	0.1	3.900.0	0.0
Laos	100.000	1.5	1.566.7	0.0
Özbekistan	2.416.000	8.8	32.113.3	0.3
Danimarka	4.629.600	84.2	137.4	1.2
Finlandiya	4.353.142	82.9	125.9	1.1
İsveç	7.295.200	80.5	80.2	1.8
İsviçre	5.762.700	75.8	170.0	1.4
İzlanda	273.930	89.3	63.1	0.1
Hollanda	14.272.700	85.4	266.0	3.5
Norveç	3.993.400	85.7	81.5	1.0
Yeni Zelanda	3.360.000	79.7	304.8	16.1

Kaynak: Internet World Stats Database, 2009.

Tablo: 3
E-Devlet Etkinlik Endeksindeki En Üst Sırada Yer Alan 35 Ülke (2008)

Ülke	E-Devlet Etkinlik Endeksi	Ülke	E-Devlet Etkinlik Endeksi
İsveç	0.9157	İrlanda	0.7296
Danimarka	0.9134	İspanya	0.7228
Norveç	0.8921	İzlanda	0.7176
Amerika	0.8644	Almanya	0.7136
Hollanda	0.8631	Singapur	0.7009
Kore	0.8317	Belçika	0.6779
Kanada	0.8172	Çek Cumhuriyeti	0.6696
Avustralya	0.8108	Slovenya	0.6681
Fransa	0.8038	İtalya	0.6680
İngiltere	0.7872	Litvanya	0.6617
Japonya	0.7703	Malta	0.6582
İsviçre	0.7626	Macaristan	0.6485
Estonya	0.7600	Portekiz	0.6479
Lüksemburg	0.7512	Birleşik Arap Emirlikleri	0.6301
Finlandiya	0.7488	Polonya	0.6117
Avusturya	0.7428	Malezya	0.6063
İsrail	0.7393	Kıbrıs	0.6019
Yeni Zelanda	0.7392		

Kaynak: United Nations, 2008, s. 20.

3.3.2. E-Devlet Etkinlik Endeksleri

Bir ülkede e-devletin konumunu ölçmede yararlanılabilecek ikinci gösterge e-devlet etkinlik endeksleridir. Bu endeksler Birleşmiş Milletler tarafından 192 üye ülke için hazırlanmaktadır. Çeşitli ülkeler için bu göstergenin verildiği Tablo: 3'de Avrupa'nın 0.6490 endeksi ile diğer bölgelere göre açık farkla avantajlı olduğu görülmektedir. Avrupa'yı, Amerika (0.4936), Asya (0.4470), Okyanus ülkeleri (0.4338) ve Afrika (0.2739) takip etmektedir. Bu endekslerle Asya ülkeleri en üst sırada yer alan 35 ülkenin %20'ni oluştururken, Avrupa en üst sırada yer alan yine 35 ülkenin %70'ni oluşturmaktadır. Avrupa ülkelerindeki bu başarının büyük bir bölümünü artan altyapı yatırımları oluşturmaktadır.

3.3.3. Web Ölçüm Endeksleri

E-devlet uygulamalarını değerlendirmede kullanılan bir diğer gösterge olan web ölçüm değerlendirmeleri, devletlerin vatandaşların daha fazla e-bilgi ve e-hizmetlere olan artan ihtiyaçlarını karşılamada e-devlet politikaları, başvuruları ve araçlarını nasıl sağlayacağını gösterir. Bu endeks aynı zamanda ulusların web sayfalarının on-line görünümünü ölçmektedir. Tablo: 4'de de görüldüğü üzere İskandinav ülkeleri, bu endeks sıralamasında lider konumdadırlar. Yine en üst sırada yer alan 35 ülkenin çoğunluğu gelişmiş ülkelerden oluşmaktadır.

Tablo: 4
Web Ölçüm Değerlendirmesi 2008: En üst Sıradaki 35 Ülke

Ülke	Web Ölçüm Endeksi	Ülke	Web Ölçüm Endeksi
Danimarka	1.0000	Avusturya	0.6656
İsveç	0.9833	İsrail	0.6656
Amerika	0.9532	Çek Cumhuriyeti	0.6455
Norveç	0.9465	Yeni Zelanda	0.6421
Fransa	0.8294	Finlandiya	0.6321
Kore	0.8227	Macaristan	0.6171
Hollanda	0.7893	Singapur	0.6120
Kanada	0.7659	Litvanya	0.6087
Avustralya	0.7525	Lüksemburg	0.6087
Japonya	0.7425	Mısır	0.6054
Malta	0.7258	Ürdün	0.6054
Birleşik Arap Emirlikleri	0.7157	Brezilya	0.6020
Estonya	0.7124	Portekiz	0.5987
Meksika	0.7057	El Salvador	0.5786
İspanya	0.6990	Almanya	0.5753
İngiltere	0.6923	Peru	0.5652
İrlanda	0.6756	Şili	0.5635
Malezya	0.6756		

Kaynak: United Nations, 2008, s. 43-44.

3.3.4. E-Katılım Endeksi

E-katılım endeksinde ise, Amerika en yüksek değere sahip ülkedir (Tablo: 5). Bunun nedeni büyük ölçüde bu ülkede devlet ile vatandaşlar arasında inter aktif katılımı sağlayan güçlü e-bilgi ve e-danışmanlığın olmasıdır.

Tablo: 5
E-Katılım Endeksi 2008: En üst Sıradaki 35 Ülke

Ülke	E-Katılım Endeksi	Ülke	E-Katılım Endeksi
Amerika	1.0000	Bhutan	0.5000
Kore	0.9773	Avusturya	0.4773
Danimarka	0.9318	Çin	0.4773
Fransa	0.9318	Litvanya	0.4773
Avustralya	0.8864	Arjantin	0.4545
Yeni Zelanda	0.7955	Brezilya	0.4545
Meksika	0.7500	Kolombiya	0.4318
Estonya	0.7273	Mozambik	0.4318
İsveç	0.6591	İngiltere	0.4318
Singapur	0.6364	Belçika	0.4091
Kanada	0.6136	Bolivya	0.4091
Japonya	0.6136	Lübnan	0.4091
Lüksemburg	0.6136	İsviçre	0.4091
Ukrayna	0.5682	El Salvador	0.3864
Ürdün	0.5455	Malta	0.3864
Hollanda	0.5227	Kosta Rika	0.3636
Norveç	0.5227	İspanya	0.3636
Vietnam	0.5227		

Kaynak: United Nations, 2008, s. 58-59.

Tüm bu göstergelere dayalı olarak, e-devlet uygulamalarının yaygınlaşmasının yolsuzluğu azaltmada etkin bir araç olabileceği söylenebilir. Çünkü tüm endeksler açısından en iyi konumda olan yani e-devlet uygulamalarının gelişmiş olduğu ülkelerin yolsuzluk oranlarının da daha düşük olduğu görülmektedir.

Ancak e-devletin kamu faaliyetlerinde saydamlığı sağlaması, hesap verebilirlik mekanizmasının işlemesine olanak sağlayabilmesi ve takdir yetkisini kaldırma veya sınırlandırma işlevlerini yerine getirebilmesi için bazı önlemlerin alınması gerekir. Aksi takdirde e-devlet uygulamaları ile beklenen yolsuzluk mücadele sağlanamaz. Bu önlemler şöyle sıralanabilir:

- Saydamlık ve hesap verilebilirlik mekanizmalarından yararlanabilmek, bireylerin bilgiye ulaşmalarındaki sınırlamaların kaldırılmasına bağlıdır. Aksi takdirde, kamu mali yönetiminin elektronikleşmesi ve bilgiye giriş ve kontrolün monopolleşmesi yeni yolsuzluk fırsatları yaratabilir. Boswell

(2007) bunu saydamlık eşittir bilgiye giriş şeklinde formüle etmiştir.

- E-devlet bazı faydalar sağlarken, bilgi iletişim teknolojileri alanında aşırı uzmanlaşma profesyoneller için yeni yolsuzluk fırsatları yaratabilir. E-devlet, yeni teknolojileri tam olarak anlamayanlar için birçok yolsuzluk fırsatını ortadan kaldırırken, yeni sistemi yeterli düzeyde anlayanlar için de yeni yolsuzluk ufukları açabilir. Dolayısıyla e-devletin bu yönü uygulanırken dikkate alınmalıdır.
- Bilgi iletişim teknolojileri uzmanları ve kamu yöneticilerinin, yolsuzlukla mücadele için e-devlet uygulamalarında birlikte çalışmalarına ihtiyaç duyulur.
- Yolsuzlukla mücadelede e-devlet uygulamaları diğer reformlarla birlikte ele alınmalıdır. Yolsuzluk; kültürel, politik ve ekonomik koşullarla derin bağ içerisindedir. Devletler yolsuzlukla mücadeleyi; yetersiz mali kaynaklar, piyasa mekanizmasının ve sonuca dayalı yönetimin daha fazla kullanımı, küreselleşen ekonomilerde gelişen rekabet ve artan vatandaşların katılımı gibi konulara yönelen çok boyutlu reform programının bir bölümü olarak almalıdırlar (Geniş bilgi için bkz. Wescott, 2003: 6). Yolsuzlukla etkin bir mücadelede entegre ve bütüncül yaklaşım (holistic approach) genel kabul görmektedir (UNDP, 2004: 6).
- Başarılı bir mücadelede, yolsuzluğu caydırıcı bir e-devlet sisteminin politikacı ve kamu yöneticileri tarafından anlaşılması ve kabullenilmesi gerekir.
- E-devlet uygulamaları yeterli miktarda görevlinin istihdamını gerektirir. E-devlette görevliler, çalışma saatleri içinde e-mail ile soruları cevaplandırmak ve çok daha hızlı ve etkin çalışmak zorundadırlar. Çünkü çalışma süreçleri internet yoluyla görülebilmektedir. Eğer hükümetler yeterli miktarda görevli istihdam edemezlerse, e-devletin işlevselliği sadece mevcut kamu çalışanların iş yükünü artırma şeklinde görülecektir (Shim and Eom, 2008: 313).

4. Türkiye'de E-Devlet ve Yolsuzluk

Yolsuzlukla mücadelede bir araç olarak e-devletin yaygınlaştırması, gerek bu konuda yapılan deneysel çalışmalar ve gerekse ülke uygulamaları baz alındığında genel kabul görmektedir. Bu bölümde yolsuzluk sorununun önemli olduğu Türkiye'de e-devlet ve yolsuzluk ilişkisi incelenecektir.

4.1. Türkiye’de Yolsuzluk Düzeyi

Türkiye’de yolsuzluk düzeyini belirlemede yararlanılan temel gösterge, birçok ülkede olduğu gibi Uluslararası Saydamlık Kurumu tarafından oluşturulan endekslerdir.

Tablo: 6
Yolsuzluk Endeksleri

Ülke	2006		2007		2008	
	Endeks	Sıralama	Endeks	Sıralama	Endeks	Sıralama
Finlandiya	9.6	1	9.4	1	9.0	5
Danimarka	9.5	4	9.4	1	9.3	1
Singapur	9.4	5	9.3	4	9.2	4
Avustralya	8.7	9	8.6	11	8.7	9
Hong Kong	8.3	15	8.3	14	8.1	12
Japonya	7.6	17	7.5	17	7.3	18
Şili	7.3	20	7.0	22	6.9	23
Uruguay	6.4	28	6.7	25	6.9	23
Güney Kore	5.1	42	5.1	43	5.6	40
Malezya	5.0	44	5.1	43	5.1	47
İtalya	4.9	45	4.2	41	4.8	55
Slovakya	4.7	49	4.9	49	5.0	52
Güney Afrika	4.6	51	5.1	43	4.9	54
Bulgaristan	4.0	57	4.1	64	3.6	72
Türkiye	3.8	60	4.1	64	4.6	58

Kaynak: International Transparency Database (2009).

Tablo: 6’da görüldüğü üzere Türkiye’de yolsuzluk düzeyi oldukça yüksektir. Yolsuzluk endeksinin 2006’da 3.8 iken, 2008’de 4.6 çıkması ülkemizde yolsuzluğun azaltılmasında bir gelişme olduğunu göstermektedir. Ancak yolsuzluğun düşmesinde önemli gelişim sağlamış olmasına rağmen ülkemiz yolsuzluk endeksi sıralamasında birçok ülkenin gerisinde yer alıp yüksek yolsuzluk düzeyine sahip bir ülke konumundadır. 180 ülke içinde Türkiye 2006 yılında 60. sıradan 2008 yılında 58. sıraya yükselebilmiştir. Dolayısıyla yolsuzluk Türkiye için hala önemli bir sorun olmaya devam etmektedir.

4.2. Türkiye’de E-Devlet Uygulamaları ve Yolsuzluk Düzeyi

Türkiye’nin de gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerindeki değişimlerden özellikle de küreselleşme sürecinden uzak kalması beklenemez. Türkiye’de bilim ve teknoloji politikalarını oluşturmak üzere 1983 yılında Bilim ve Teknoloji Kurulu kurulmuştur. Kurul 1997’de bazı kararlar almıştır. Bu kararlar içinde bilgi altyapısının kurulmasına yönelik olanlar şunlardır:

- Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planının (TUENA) hazırlanması,
- Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezlerinin (ULAKBİM) kurulması,
- Elektronik Ticaret Ağı kurulmasıdır.

Bu kararlar içinde e-devlet açısından önemli olan Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planının hazırlanmasıdır. 1998 yılında kamu birimlerinin bilişim sistemlerinin birlikte çalışacağı “Ulusal Kamu Bilgisayar Ağı (Kamu-Net)” kurulmuştur (İnce, 2001: 72,75). Ocak 2003'e kadar farklı kuruluşlar tarafından yürütülen Kamu-Net, e-Türkiye gibi e-devlet alanındaki çalışmalar birleştirilerek e-dönüşüm Türkiye projesi haline getirilmiştir. Sorumlu kuruluş olarak Devlet Planlama Teşkilatı belirlenmiştir. AB tarafından belirlenen 20 temel kamu hizmetinin elektronik ortamda sunumu çalışmasına 2007 yılında Türkiye de dâhil olmuştur.

Türkiye e-devlete ilişkin uluslararası karşılaştırmalarda genellikle orta sıralarda yer almaktadır. (DPT, 2007: 23). AB tarafından belirlenen 20 temel kamu hizmetinin tamamen elektronik ortamda sunumunda, 2007 yılı itibarıyla AB27+ (AB27 ve Türkiye, İzlanda, İsviçre, Norveç) ortalaması yüzde 59 iken, Türkiye için bu oran yüzde 55'tir. Bu hizmetlerin elektronik ortamda sunumunda ulaşılan olgunluk seviyesi, AB 27+ için yüzde 76 iken, Türkiye'de yüzde 69 olarak gerçekleşmiştir (E-Dönüşüm Türkiye Projesi).

Yukarıda belirtildiği üzere temel kamu hizmetinin tamamen elektronik ortamda sunumunda Türkiye AB ortalamasının çok altında değildir. E-devlet uygulamalarında azımsamayacak gelişmeler olmakla birlikte e-devletin işlevsel hale gelmesini önleyen bazı kısıtlar bulunmaktadır. Örneğin bilgi iletişim teknolojileri yatırımlarındaki artış düşük düzeydedir. Örneğin bilgi iletişim teknolojileri yatırımlarının toplam kamu yatırımları içindeki payı 2002 yılında %2,9, 2003'de %3,0 ve 2004 yılında ise, %3,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu artış yüzdesinin çok düşük olduğu görülmektedir. Ülkemizdeki uygulamanın halen e-devlet düzeyinde değil de e-kurum düzeyinde olduğu söylenebilir. Çünkü e-devlet uygulamaları hem tüm kurumlarda tam anlamıyla kurulamamıştır hem de kurumların bilgi sistemleri arasında işlerlik ve veri paylaşma ortamı sağlanamamıştır (DPT, 2004: 1).

Ayrıca bu çalışmanın ikinci bölümündeki e-devlet uygulamalarının kapsamını göstermeye yönelik göstergeler, Türkiye açısından da kullanılarak ülkemizdeki e-devlet gelişimi değerlendirilebilir.

Tablo: 7'de Türkiye ve AB ülkeleri açısından e-devlet kullanım oranı ve yolsuzluk endeksleri verilmektedir. Bireylerin e-devlet kullanım oranı AB ortalaması için %30, AB bölgesi için %33 iken, Türkiye 'de bu oran %6 gibi oldukça düşük düzeydedir. Buna karşılık Türkiye AB ülkelerinden çok daha yüksek yolsuzluk düzeyine sahiptir.

Tablo: 7
Bireylerin E-Devlet Kullanım Oranı ve Yolsuzluk Endeksi

Ülke	E-Devlet Kullanım Oranı	Yolsuzluk Endeksi	Ülke	E-Devlet Kullanım Oranı	Yolsuzluk Endeksi
Belçika	23	7,3	Hollanda	55	8,9
Bulgaristan	6	3,6	Avusturya	27	8,1
Çek Cumhuriyeti	16	5,2	Polonya	15	4,6
Danimarka	58	9,3	Portekiz	19	6,1
Almanya	43	7,9	Romanya	5	3,8
Estonya	30	6,6	Slovenya	30	6,7
İrlanda	32	7,7	Slovakya	24	5,0
Yunanistan	12	4,7	Finlandiya	50	9,0
İspanya	26	6,5	İsveç	53	9,3
Fransa	41	6,9	İngiltere	38	7,7
İtalya	17	4,8	Makedonya	15	3,6
Kıbrıs	20	6,4	Türkiye	6	4,6
Litvanya	18	5,0	İzlanda	59	8,9
Letonya	18	4,6	Norveç	60	7,9
Lüksemburg	52	8,3	AB-27	30	
Macaristan	25	5,1	AB Bölgesi	33	
Malta	25	5,8			

Kaynak: Eurostat, 2009: 505. International Transparency Database (2009).

Türkiye’de e-devlet etkinlik endeksi 2008 yılında 0.4834 olarak gerçekleşmiştir (United Nations, 2008: 35). Bu endeksle Türkiye dünya genelinde en üst sırada yer alan 35 ülke içine girememektedir. 35 ülke sıralamasında son sırada yer alan Kıbrıs için bu endeks 0.6019’dır (Tablo: 3). Türkiye, e-devlet etkinlik endeksi açısından bu ülkenin oldukça gerisindedir.

Türkiye web ölçüm endeksi açısından da oldukça yetersizdir. Türkiye 0.4214 web ölçüm endeksi ile en üst sırada yer alan 35 ülke içinde yer alamamaktadır (United Nations, 2008: 181). Bu endekste 35. sırada yer alan Şili’nin endeksi 0.5635’dir (Tablo: 4).

E-devlet uygulama ölçümünde kullanılan e-katılım endeksi Türkiye’de 0.1364 ‘dir. Bu endeks diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında oldukça düşüktür (United Nations, 2008: 213). En üst değer sıralamasında 35. ülke olan İspanya’da bu endeks 0.3636’dır (Tablo: 5). Türkiye’nin e-katılım endeksi İspanyanın da çok gerisinde kalmaktadır.

Tüm göstergeler açısından görüldüğü üzere Türkiye’de e-devlet uygulamaları oldukça yetersiz düzeydedir. Buna karşılık yolsuzluk düzeyi ise yüksektir.

5. Sonuç

Gelişmiş olsun gelişmekte olsun tüm ülkeler için yolsuzluk küreselleşme süreci ile birlikte üzerinde daha fazla durulan ve çözüm arayışlarının arttığı bir konudur. Yolsuzluk ekonomik büyüme için bir engel olduğu gibi, belirsizlik ve öngörünün yapılamadığı anti demokratik bir çevreyi de teşvik eder. Dolayısıyla yolsuzluğun azaltılması tüm ülkeler için büyük önem taşır. Gelişmekte olan ülkeler çeşitli nedenlerden dolayı gelişmiş ülkelere göre daha yüksek yolsuzluk düzeyine sahiptirler. Yolsuzluk tüm ülkelerde kamu kesiminde daha yaygındır. Yolsuzluğun kamu kesiminde daha yoğun olması büyük ölçüde kamu kesiminin işleyişinden ve yapısından kaynaklanmaktadır. Öncelikle geleneksel devlet kapsamında kamu kesiminde saydamlık ve hesap verilebilirlik sözkonusu değildir. Ayrıca kamu kesiminde, hizmetlerin sunumunda kamu birimlerine monopol gücü veren takdir gücü vardır. Tüm bunlar yolsuzluğu artırıcı faktörlerdir. E-devlet, yolsuzluğa zemin hazırlayan bu faktörleri kaldıracı etkiye sahiptir. E-devlet girişimlerinin önemli nedenleri arasında etkinlik, saydamlık ve hesap verilebilirlik unsurları yer almaktadır. E-devlet, kamu hizmetlerinin sunumunda saydamlığı ve hesap verilebilirliği sağlayarak ihtiyarılığı ortadan kaldırmak yoluyla yolsuzluğu azaltır. E-devletin yolsuzluğu azaltıcı etkisi olduğu yapılan birçok ampirik çalışmalarla da kanıtlanmıştır. Çeşitli ülkeler için e-devlet ve yolsuzluk ilişkisini ortaya koyan internet kullanım oranı, e-devlet etkinlik endeksi, web ölçüm değerlendirmesi, e-katılım endeksi ve yolsuzluk algılama endeksleri gibi bazı göstergeler incelendiğinde, e-devletin yolsuzlukla mücadelede bir araç olarak kullanılabileceği görülmektedir. Yolsuzluk düzeyi düşük olan ülkelerin daha gelişmiş ve yaygın e-devlet uygulamalarının olduğu görülmektedir. Ancak e-devlet uygulamaları ile yolsuzlukla mücadelede etmede başarısının sağlanması bazı önlemlerin alınmasını da gerektirir. Örneğin bilgiye ulaşmada sınırlamaların kaldırılması ve e-devlet uygulamalarının diğer reformlarla birlikte ele alınması sayılabilir. Türkiye'deki yolsuzluk ve e-devlet ilişkisi incelendiğinde, Türkiye'de yolsuzluk düzeyinin yüksek olduğu ancak e-devlet uygulamalarının diğer ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça düşük düzeyde olduğu görülebilir. Dolayısıyla ülkelerin ve Türkiye'nin e-devlet uygulamalarını artırmak suretiyle, yolsuzluğa zemin hazırlayan gizlilik, hesap verebilmeme, takdir gücü kullanımı gibi unsurları kaldırması yolsuzluğu azaltabilir.

Kaynakça

- (2009), *Accountability Report: Implementation Review of G8 Anti-Corruption Commitments*,
 <http://www.g8summit.it/static/G8_Allegato/2009_Accountability_Report_Final%5B1%5D,0.pdf>, 13.10.2009.
- *E-Dönüşüm Türkiye Projesi*, <<http://www.bilgitoplumu.gov.tr/edtr.asp#2>>,
 04.10.2009.

- Aktan, C.C. (1998), “Yolsuzluklar Üzerine Bazı Gerçekler ve Yolsuzluklarla Mücadele Yolları”, *Banka ve Ekonomik Yorumlar*, Aralık, 1–5, <http://www.canaktan.org/canaktan_personel/canaktan-arastirmalari>, 22.02.2010.
- Andersen, T.B. (2009), “E-Government as an Anti-Corruption Strategy”, *Information Economics and Policy*, 21, 201–210.
- Anechiarico, F. and J. Jacob (1994), “Vision of Corruption Control and the Evolution of American Public Administration”, *Public Administration Review*, 54 (5), 463–473.
- Bağdigen, M. ve G. Dökmen (2006), “Yolsuzluklarla Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkinin Ampirik Bir Analizi: Türkiye Örneği”, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (4), 23–38.
- Bhatnagar, S. (2003), “Transparency and Corruption: Does E-Government Help?”, *DRAFT Paper*, 1–9, <<http://www.iimahd.ernet.in/~subhash/pdfs/CHRIDraftPaper2003.pdf>>, 12.09.2009.
- Bhatnagar, S. (2004), *E-Government: From Vision to Implementation: A Practical Guide with Case*, California: Sage Publications Inc.
- Boswell, N. (2007), “Enlisting Information Technology in the Fight against Corruption”, *World Bank e-Development Seminar*, <<http://www.worldbank.org/EXT/DEVELOPMENT/Resou>>, 22.02.2010.
- Çelen, M. (2007), *Yolsuzluk Ekonomisi Kamusal Bir Kötülük Olarak Yolsuzluğun Ekonomik Analizi*, İstanbul: İSMMMO Yayını No:77.
- D.P.T. (2004), *E-Devlet Proje ve Uygulamaları*, Ankara: DPT.
- D.P.T. (2007), *OECD e-Devlet Çalışmaları Türkiye*, Ankara: DPT Yayın No:2726.
- Demirbaş, T. (Haziran, 2006), “Yolsuzlukla Mücadelede Ulusal Dürüstlük Sisteminin Temel Direği: Yüksek Denetleme Kurumları”, *Amme İdaresi Dergisi*, 39 (2), 71–95.
- Devarajan, S., vd. (1996), ‘The Composition of Public Expenditure and Economic Growth’, *Journal of Monetary Economics*, 37, 313-344.
- Dye, K.M. and R. Staphenurst (1998), “Pillars on Integrity: The Importance of Supreme Audit Institutions in Curbing Corruption”, *The Economic Development*, Institute of the World Bank.
- Erdal, M. (2004), *Elektronik Devlet E-Türkiye ve Kurumsal Dönüşüm*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Eren, V., U. Durna (Mart, 2005), “Kamu Hizmetlerinin Daha İyi Görülebilmesi İçin Alternatif Bir Yönetim Yaklaşımı: Elektronik Devlet”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:32, 139-166.
- Eurostat (2009), *Europe in Figures Eurostat Yearbook 2009*, European Commission.

- Göktaş, A. (2009), “Yolsuzluğun Büyüme Üzerindeki Etkileri ve Yolsuzluğu Önleme Stratejileri”, *Çimento İşveren*, Temmuz, 20–27.
- I.M.F. (2007), *Code Of Good Practices On Fiscal Transparency (2007)*.
- Internet World Stats Database (2009),
<<http://www.internetworldstats.com/pr/edi038.htm>>, 26.09.2009.
- İnce, M. (2001), *Elektronik Devlet Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında Yeni İmkânlar*, Ankara: DPT Yayınları.
- Khan, M. (1996), ‘The Efficiency Implications of Corruption’, *Journal of International Development*, 8(5), 683–696.
- Kırçova, İ. (2003), *E-Devlet Uygulamaları ve Ekonomiye Etkileri*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2003–38.
- Kim, S., vd. (2009), “An Institutional Analysis of An E-Government System for Anti-Corruption: The Case of OPEN”, *Government Information Quarterly*, 26, 42-50.
- Klitgaard, R. (1998), *Controlling Corruption*, Berkeley: CA: University of California Press.
- Kobrak, P. (2002), *Cozy Politics: Political Parties, Campaign Finance, and Compromised Governance*, London: Lynne Rienner.
- Lau, T., vd. (2008), “Adoption of E-government in Three Latin American Countries”, *Telecommunication Policy*, 32, 88-100.
- Leff, N.H. (1964), “Economic Development through Bureaucratic Corruption”, *American Behavioural Scientist*, 8, 3, 8–14.
- Mauro, P. (1998), “Corruption and Composition of Government Expenditure”, *Journal of Public Economics*, 69, 269–280.
- Monte, A.D. and E. Papagni (2001), “Public Expenditures, Corruption, and Economic Growth: The Case of Italy”, *European Journal of Political Economy*, 17, 1–16.
- O.E.C.D. (1997), “Corruption and Good Governance”, *Discussion Paper*, 3, New York.
- Pathak, R.D., vd. (2007), “E-Governance and Corruption-Developments and Issues in Ethiopia”, *Public Organization Review*, 7, 195-208.
- Rose-Ackerman, S. (2004), “The Challenge of Poor Governance and Corruption”, *Copenhagen Consensus Challenge Paper*,
<[http://www.copenhagenconsensus.com/Files/Filer/CC/Papers/Governance_and_Corruption_300404_\(0.7MB_version\).pdf](http://www.copenhagenconsensus.com/Files/Filer/CC/Papers/Governance_and_Corruption_300404_(0.7MB_version).pdf)>, 18.09.2009.
- Salinas-Jiménez, M.D., J. Salinas-Jiménez (2007), “Corruption, efficiency and productivity in OECD countries”, *Journal of Policy Modeling*, 29, 903–915.
- Sanjeev, G., vd. (2002), “Does Corruption Affect Income Inequality and Poverty?”, *Economics of Governance*, 3(1), 23-45.
- Shahkooh, K.A., vd. (2008), “A proposal for Corruption Reducation in Developing Countries Based on E-Government”, *World Applied Sciences Journal*, 4, 1-7.

- Shim, D.C., T.H. Eom (2008), “E-Government and Anti-Corruption: Empirical Analysis of International Data”, *International Journal of Public Administration*, 31, 298-316.
- Tanzi V. and H. Davoodi (2000), “Corruption, Growth, and Public Finances”, *IMF Working Paper*, WP/00/182.
- Tarhan, R.B., vd. (2003), *Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler ve Çözüm Önerileri*, <<http://www.tedmer.org.tr>>, 22.02.2010.
- Tosun, M.U. (2003), “Yolsuzluğun Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B. F. Dergisi*, (5), 125–146.
- Transparency International (2008), *Global Corruption Report 2008*, <http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2008>, 09.09.2009.
- Transparency International (2009), *Transparency International Database*, <http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2008>, 25.09.2009.
- UNDP (2004), *Anti-Corruption Practice Note*, <http://www.undp.org/governance/docs/AC_PN_English.pdf>, 22.02.2010.
- United Nations, (2008), “From E-Government to Connected Governance”, *United Nations E-Government Survey 2008*, , New York: United Nations.
- Wescott, C. (2003), “E-Government to Combat Corruption in Asian Pacific Region”, *11th International Anti-Corruption Conference Seoul*, 1–7, <http://www.adb.org/Governance/egovernment_corruption.pdf>, 22.02.2010.
- World Bank (2000), *Controlling Corruption: A Parliamentarian’s Handbook (2000)*, Second Edition, World Bank Institute and Canadian International Development Agency.